НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНИЙ
ЖУРНАЛ ІНСТИТУТУ
УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ
АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ

Українська мова

3 • 2011 | Заснований у жовтні 2001 р.
Виходить раз на три місяці

Редакційна колегія

Головний редактор **Василь НІМЧУК**
Заступники головного редактора **Іван ВИХОВАНЕЦЬ**
Павло ГРИЦЕНКО
Відповідальний секретар **Олександр ЗАДОРОЖНИЙ**

Петро БІЛОУСЕНКО
Катерина ГОРОДЕНСЬКА
Ніна ГУЙВАНЮК
Василь ҐРЕЩУК
Андрій ДАНИЛЕНКО
Анатолій ЗАГНІТКО
Володимир КАЛАШНИК
Євгенія КАРПІЛОВСЬКА
Ніна КЛИМЕНКО
Василь ЛУЧИК
Віктор МОЙСІЄНКО
Світлана СОКОЛОВА
Микола СТЕПАНЕНКО
Орест ТКАЧЕНКО
Павло ЧУЧКА
Микола ШТЕЦЬ

УДК 81'1– 811.161.2

Засновники

Національна академія наук України,
Інститут української мови НАН України

Видавець
Інститут Української мови НАН України

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації 05.09.2000 р. Перереєстроване 12.01.2007 р. (серія КВ № 12180 — 1064ПР) Міністерством юстиції України.

Україна. 01001, Київ-1, вул. М. Грушевського, 4

E-mail: ***ukrmov@gmail.com***

279-02-96, 279-18-85

У Києві кореспонденцію, адресовану редакції журналу, можна передавати через експедицію Президії НАН України

Редагування Марії Сулими
Комп'ютерне верстання Наталії Яременко

Підписано до друку 25.10.11. Формат 70×108/16. Папір офс. № 1. Гарн. Кудряшов. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 13,3. Обл.-вид. арк. 12,22. Тираж 400 прим. Зам. 3110.

Оригінал-макет виготовлено та тираж видруковано Видавничим домом "Академперіодика" НАН України, 01004 Київ, вул. Терещенківська, 4.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи серії ДК № 544 від 27.07.2001 р.

© Інститут української мови НАН України, 2011

УДК 047.31:811.161.2(063)+929А.П.Грищенко(477)

МІЖНАРОДНА НАУКОВА КОНФЕРЕНЦІЯ «Системний аналіз функціонування мовних одиниць»*

22–23 вересня 2011 р. в Києві на кафедрі української мови Інституту української філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова була проведена Міжнародна наукова конференція «Системний аналіз функціонування мовних одиниць» до 75-річчя від дня народження доктора філологічних наук, професора, дійсного члена Академії педагогічних наук України, дійсного члена Академії вищої школи України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата премії імені І.Я. Франка НАН України **Арнольда Панасовича Грищенка**, який 25 років очолював вищезгадану кафедру, 12 років головував у спеціалізованій вченій раді, був членом Вченої ради НПУ ім. М.П. Драгоманова. Співорганізатори конференції: відділ граматики Інституту української мови НАН України та кафедри української мови Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка і Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя.

У роботі конференції взяли участь близько ста науковців мовознавчих кафедр вищих навчальних закладів і наукових інститутів України та зарубіжних держав, зокрема колишні учні, колеги та друзі А.П. Грищенка. На конференції були присутні дружина Арнольда Панасовича **Ніна Миколаївна**, перекладач, фахівець з англійської мови, та син **Тарас Арнольдович**, к. іст. н., доц. кафедри нової та новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка.

Конференцію урочисто відкрили проректор з наукової роботи НПУ ім. М.П. Драгоманова, д. філософ. н., проф., академік УАПН **Г.І. Волинка**, директор Інституту української філології НПУ

* До 75-річчя від дня народження Арнольда Панасовича Грищенка (1936—2006).

© І.В. ДУДКО, 2011

ім. М.П. Драгоманова, к. філ. н., проф. **А.В. Висоцький**, зав. кафедри української мови Інституту української філології НПУ ім. М.П. Драгоманова, д. філол. н., проф., заслужений працівник народної освіти України, академік Академії наук вищої освіти України **М.Я. Плющ**, зав. кафедри експериментальної і теоретичної фізики та астрономії НПУ ім. М.П. Драгоманова, заслужений працівник освіти України, к. фіз.-мат. н., проф. **Г.О. Грищенко** — рідний брат Арнольда Панасовича. Вони поділилися цікавими спогадами про життєвий, науковий і педагогічний шлях академіка А.П. Грищенка, відзначили його глибокий розум і мудрість, надзвичайну ерудицію, знання багатьох мов і вільне володіння ними, високий гуманізм, професіоналізм, інтелігентність, порядність і тактовність, принциповість і об'єктивність, неперевершену дотепність і тонке почуття гумору, небайдужість до навколишнього світу, теплі почуття до своєї родини.

На початку конференції презентовано книгу **«Синтаксична концепція Арнольда Грищенка: вибране»** (упорядники: Ірина Дудко, Юлія Макарець; ред. і автор вступ. статті Микола Степаненко; 2011 р.), яка вийшла коштом учнів А.П. Грищенка. Тут представлено найістотніше з опублікованого Арнольдом Панасовичем упродовж 1969–2004 рр.

Пленарне засідання відкрив ректор Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, зав. кафедри української мови, д. філол. н., проф. ***М.І. Степаненко*** (Полтава) доповіддю **«Українського мовознавства вірний слуга».** "Ім'я Арнольда Панасовича Грищенка широковідоме давно й по праву вписане в історію українського мовознавства. Воно знане й у слов'янському лінгвістичному світі", — розпочав Микола Іванович. Він яскраво виклав основні біографічні відомості про свого Вчителя, чітко й переконливо окреслив основні засадничі принципи Людини, Науковця, Педагога А.П. Грищенка, що визначили його життєвий шлях і, певною мірою, долю його послідовників, докладно схарактеризував його фундаментальні праці й ті, що стали вагомою частиною колективних монографічних досліджень, підручників і посібників, присвячених історії української мови та сучасному її функціонуванню.[1] Підсумовуючи доповідь, М.І. Степаненко зазначив, що, на жаль, не все вимріяне і виплекане вдалося Арнольдові Панасовичу донести до читачів, проте славна когорта його учнів взорує на свого Вчителя і прагне розвинути його ідеї.

Ніжністю і повагою до свого Вчителя пройнята доповідь зав. кафедри української мови Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя, д. філол. н., проф. ***Н.І. Бойко*** (Ніжин) **«Із когорти славних випускників Ніжинської вищої школи»**. Надія Іванівна пильно простежила життєвий, науковий шлях Арнольда Панасовича, зосередила увагу на непересічних особистостях (батьках, учителях А.П. Грищенка), котрі відіграли вирішальну роль у формуванні та становленні його світоглядної

[1] Дивіться статтю М.І. Степаненка у цьому випуску.

позиції. Доповідач пишається тим, що саме Ніжинський педагогічний інститут випустив у широкий світ цього відомого талановитого мовознавця. Наприкінці Надія Іванівна зауважила, що для багатьох Учитель був і залишиться назавжди неперевершеним зразком справжньої інтелігентності, людяності, порядності, трудолюбства, професіоналізму.

У доповіді **«"Принцип семи нот" А. Грищенка крізь призму аспектуальної релевантності синтагматики дієслівного предиката»** д. філол. н., проф. кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького ***М.І. Калько*** (Черкаси) окреслив теоретичні засади та описав досвід моделювання категорії аспектуальності в сучасній українській літературній мові як багаторівневого феномена. Доповідач дійшов висновку, що аспектуальна релевантність синтагматики дієслівного предиката, можливість окреслити найсприятливіший для реалізації видової корелятивної семантики синтагматичний фон засвідчують наявність у межах функціонально-категорійних полів прототипних зон, відкритих для найповнішої реалізації потенціалу граматичних категорій.

У доповіді **«Синтаксична категорія особи в сучасній українській мові»** зав. кафедри української мови НПУ ім. М.П. Драгоманова, д. філол. н., проф. ***М.Я. Плющ*** (Київ) з'ясувала лінгвальний статус синтаксичної категорії особи, розглянула спеціалізовані засоби вираження її семантики у реченні-висловленні, що характеризує її як комунікативно-орієнтовану категорію. Доповідач наголосила, що у реалізації синтаксичної категорійної семантики особи спостерігається її взаємодія зі значеннями семантико-синтаксичної категорії суб'єктності та з морфологічними категоріями іменника, займенника та дієслова, по-різному представлених у висловленні як ситуативно і прагматично мотивованих компонентів його змісту.

Зав. кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, д. філол. н., проф. ***Л.М. Марчук*** (Кам'янець-Подільський) у доповіді **«Роль людського чинника в градаційній картині світу (на прикладі просторових відношень)»** зазначила, що антропологічна переорієнтація мовознавства свідчить про зв'язок мовленнєвих форм з індивідом. Репрезентація світу, його концептуалізація та категорізація залежать від відношення змісту пропозиції до дійсності в її сприйнятті автором висловлення. Доповідач кваліфікувала градацію як функціонально-семантичну категорію, що має певні мовні засоби вираження. Зауважено, що асиметрія між концептуальною картиною світу, яка створюється індивідом, та онтологічно вказує на певну градаційність (різний ступінь суб'єктивності чи об'єктивності сприйнятого). Шкала градації існує у свідомості як слухача, так і мовця, свідомість кожного з них вибірково відбиває градаційний фрагмент мовної картини світу, по-різному абстрагує сприйняття реальності, яке в будові тексту перетворюється у висловлення.

Роботу конференції було продовжено на чотирьох секційних засіданнях.

Сучасні дослідження морфології та словотвору обговорювали на секції **«Проблеми категорійної морфології та дериватології української мови»**.

У доповіді ***Л.Є. Азарової*** та ***Л.А. Радомської*** (Вінниця) зосереджено увагу на статусі іменників-юкстапозитів у сучасній русистиці.

Доповідь ***Н.П. Дзюман*** (Київ) присвячена з'ясуванню функцій займенника у сполученні з числівником.

З доповіддю **«Параметри структури та семантики словотвірного гнізда з вершиною *нікел'-*»** виступила ***О.В. Дияк*** (Київ), яка проаналізувала структурно-семантичні відношення між словом-вершиною та похідними одиницями в словотвірних парадигмах, взаємозв'язки дериватів у словотвірних ланцюжках.

Лінгвістичну інтерпретацію категорії часу презентувала ***І.В. Дудко*** (Київ).

Г.В. Карнаух (Київ) порушила питання зняття граматичної неоднозначності словоформ в системах автоматичної обробки текстів і запропонувала алгоритм ідентифікації словоформ, які можуть позначати і власні, і загальні назви (**«Велика і мала літери як засіб розрізнення неоднозначних словоформ при автоматичній дизамбігуації»**).

О.В. Ковтун (Вінниця) дослідила сполучні комплекси, що виконують функцію зв'язку та виражають темпоральні семантико-синтаксичні відношення у складнопідрядному реченні, встановила їх співвіднесеність із типовими часовими сполучниками української мови.

Предметом дослідження ***В.М. Кондратюк*** (Київ) стали лексичні засоби вираження означеної/неозначеної кількості в українській мові.

У виступі ***О.П. Кушлик*** (Дрогобич) увагу було зосереджено на визначенні структури субстантивної зони гомональних дієслів, розмежуванні транспозиційних, мутаційних та модифікаційних дериватів, характеристиці їхньої словотвірної продуктивності, з'ясуванню специфіки субстантивного словотворення відгомональних дієслів.

І.Я. Мислива-Бунько (Луцьк) проаналізувала та виокремила семантичні групи складних слів із **євро-**: суспільно-політична, економічна, спортивна, побутова лексика; простежила стилістичне навантаження згаданих дериватів у мові сучасних газет і журналів (книжність, емоційність, оцінність, характеристика, іронічність, дотепність), а також закцентувала увагу на обґрунтованому вживанні цих лексем у сучасному медійному дискурсі.

С.О. Педченко (Полтава) розкрила модальні потенції обмежувально-видільних часток; особливу увагу приділила виявленню репрезентованих досліджуваними партикулами диференційних субкатегорійних модальних значень та окресленню умов їхньої реалізації.

С.А. Романюк (Варшава, Польща) проаналізувала морфологічні та синтаксичні грамеми категорії темпоральності, визначила їхній статус у складі цієї категорії.

І.С. Савченко (Черкаси) представила структурно-словотвірні моделі віддієслівних омонімів, що послідовно відтворюють основні випадки міжморфемної валентності однозвучних похідних слів і семантичні відношення між морфемами (тотожні, багатозначні, омонімічні), які беруть участь у творенні омонімічних дериватів за певними словотвірними типами.

Т.М. Сидоренко (Ніжин) проаналізувала особливості становлення дієслівного виду, проблеми творення корелятивних видових пар та взаємодію граматичної категорії виду з іншими аспектуальними категоріями.

Н.Ю. Ясакова (Київ) дослідила універсальні та етноспецифічні складники категорії персональності в українській мові.

Учасники секції **«Сучасні тенденції в синтаксисі сучасної української мови»** зосередили увагу на актуальних проблемах синтаксису словосполучення, синтаксису простого і складного речення.

Г.О. Козачук (Київ) розглянула лексико-граматичну структуру семантично та синтаксично нерозкладних словосполучень у членній будові речення, з'ясувала їх роль і специфіку у вираженні аналітичної форми обставини місця в сучасній українській мові.

С.Г. Алексеєва (Київ) визначила типологію речень, ускладнених сурядним компонентом.

Основні ідеї та постулати динамічного підходу до вивчення мовних явищ презентовано в доповіді ***М.В. Балко*** (Макіївка) **«Словосполучення як одиниця динамічного синтаксису».**

Словосполучення термінологічного характеру в структурі законодавчих текстів стали предметом дослідження ***О.І. Білоусової*** (Дніпропетровськ).

Доповідь ***Г.М. Вакуленко*** та ***Н.І. Клипи*** (Ніжин) була присвячена опису локативного компонента у ролі облігаторного поширювача при предикатах, виражених буттєво-локативними дієсловами в ідіолекті Миколи Хвильового.

Ю.Б. Виноградова (Київ) зосередила увагу на функціональній спрямованості, семантико-синтаксичній будові та комунікативному завданні детермінантних обставин у реченнях офіційно-ділового дискурсу.

«Поняття структурної схеми речення» проаналізував ***А. В. Висоцький*** (Київ).

У виступі ***О.Р. Гаврилюк*** (Київ) досліджено особливості формально-синтаксичної і семантико-синтаксичної структури складносурядних речень інтенсивної протиставно-допустової семантики, а також засоби посилення таких відношень.

Про префіксально-прийменникову кореляцію семантичного типу "контактна локалізація: зовнішній контакт: напрям руху на поверхню локативного орієнтира" доповіла ***С.П. Галаур*** (Полтава).

Н.П. Гальона (Київ) проаналізувала будову вставної модусної частини з предикатами мислення, мовлення та сприймання, з'ясувала особливості семантичної та синтаксичної валентності модусних предикатів в умовах гіпотетичного висловлення.

Доповідь ***Л.І. Дерев'янко*** (Полтава) присвячено дослідженню прийменниково-іменникових сполук — репрезентантів категорії різночасності, проаналізовано їхні семантичні відтінки та особливості сполучуваності з вербативами різних функційно-семантичних груп; схарактеризовано розряди іменників із часовим і нечасовим значенням, які беруть участь у оформленні структур із семантикою передчасу та післячасу.

Виступ ***О.Л. Доценко*** (Київ) присвячено особливостям виведення імпікатур у текстах, що є елементами судового дискурсу. Проаналізовано специфіку реалізації в судовому спілкуванні постулатів кооперації.

Коло лінгвістичних проблем, пов'язаних із характеристикою семантичних категорій предикативності, модальності, часу та їхньою роллю у формуванні семантико-синтаксичної структури речення, розглянула ***Н.В. Єршова*** (Кривий Ріг).

І.Я. Завальнюк (Вінниця) зосередила увагу на простих односкладних реченнях у ролі газетних заголовків, окреслила нові риси й тенденції.

У доповіді ***І.Ю. Кірічек*** (Полтава) проаналізовано місце відносного ад'єктива у складі словосполучень із іменником у функції опорного компонента. Особливу увагу приділено ролі семантичного впливу панівного субстантива, який зумовлює коливання значення відносного прикметника, а іноді відіграє вирішальну роль в уточненні семантики останнього.

У виступі ***М.І. Личук*** (Київ) **«Синтаксична членованість / нечленованість у системі простого речення: традиційне й нове»** увага зосереджена на традиційних та нових підходах щодо членування речення. З'ясовано суть та основні характеристики категорійної ознаки "нечленованість".

Л.І. Лонська (Черкаси) проаналізувала двоскладні буттєві речення, у яких предикат має невербалізоване вираження; дослідила семантику трьох груп буттєвих речень — існування, наявності й локативні; описала значеннєвий потенціал поширювачів буттєвого речення.

Доповідь ***Н.М. Мединської*** (Рівне) була присвячена з'ясуванню категорійних значень дієслів, що виступають у єдності двох його аспектів — статичного й динамічного. Зауважено, що процес використання дієслова у мовленнєвій діяльності супроводжується розвитком семної структури його функціонального діапазону у позиції предиката.

Н.В. Мєлєкєсцева (Кам'янець-Подільський) зробила спробу з'ясувати логіко-філософську та лінгвістичну сутність категорії наявності/відсутності й проаналізувати підходи до класифікації буттєвих речень та предикатів наявності/відсутності.

Доповідь ***І.І. Овчиннікової*** (Київ) присвячена розгляду явища семантичної інкорпорації в синтаксичних структурах української мови; з'ясуванню механізмів включення актантів до значеннєвої структури дієслівного предиката дії; опису дієслівних лексем, здатних до інкорпорації таких актантів, як інструмент і спосіб дії.

Н.В. Слобода (Дніпропетровськ) проаналізувала випадки нетипового сполучення предикатів із суб'єктними, об'єктними та інструмен-

тальними синтаксемами; розглянула приклади поновлення первинних валентних зв'язків у предикатах, виражених фразеологізмами і стертими метафорами.

У доповіді ***Л.В. Станіславської*** (Полтава) йшлося про специфіку функціонування облігаторних локативних синтаксем у сучасній українській мові, зокрема окресленню семантико-синтаксичних особливостей прийменниково-іменникових форм із родовим відмінком.

Доповідь ***О.П. Сулими*** (Київ) присвячена аналізу специфіки складених іменних присудків з неспеціалізованими іменними словоформами місцевого відмінка у художніх текстах.

Питання синтаксичної норми на сторінках журналу "Мовознавство" досліджувала ***С.В. Харченко*** (Київ)

У доповіді ***Н.М. Цівун*** (Київ) **«Період і складне синтаксичне ціле: до проблеми типології синтаксичних одиниць»** проаналізовано погляди мовознавців на проблему співвідношення складного синтаксичного цілого і періоду; розглянуто основні критерії диференціації цих синтаксичних побудов.

Диференційовані і недиференційовані умовно-наслідкові вираження в сучасній українській мові досліджувала ***Н.М. Чернушенко*** (Харків).

У виступі ***К.М. Шаповал*** (Полтава) розглянуто особливості функціонування синонімічних прийменниково-відмінкових форм просторової локалізації, зокрема конструкцій зі статичними локативними прийменниками.

Доповідь ***У.Ю. Шатрукової*** (Київ) присвячена з'ясуванню функціональних особливостей синтаксем, представлених на формально-синтаксичному рівні речення прийменниковою словоформою орудного відмінка зі значенням шляху руху по горизонталі.

І.Ю. Шкіцька (Тернопіль) у доповіді **«Синтаксис тактики підвищення значимості співрозмовника»** з'ясувала особливості функціонування позитивнооцінних висловлювань, оформлених окличними, питальними, розповідними, простими / складними реченнєвими одиницями, а також визначила роль обірваних й ускладнених конструкцій у маніпулятивних контекстах.

Р.Г. Шрамко (Полтава), розглянула семантико-диференційні особливості ізофункційних трикомпонентних парадигматичних рядів, сформованих предикатами емоційно-психічного стану експерієнсива, з-поміж них одиницями мікрогрупи "страх"; з'ясувала їхній структурний і значеннєвий склад, конституентне навантаження.

Головна увага була приділена проблемам діалектології та історії мови (секція **«Діахронічний і діалектологічний аспекти вивчення мовних одиниць»**).

У доповіді ***В.М. Бережняк*** (Ніжин) **«Діалектні особливості менської говірки на морфологічному рівні»** репрезентовано морфологічні риси українського діалектного мовлення. Увага доповідача зосереджена на іменникових, прикметникових, числівникових, займенникових, дієслівних формах у діалектному мікроконтинуумі м. Мени Чернігівської

області, який взаємодіє з російськими та білоруськими діалектними зонами.

Доповідь ***М.В. Бігуcяк*** (Івано-Франківськ) була присвячена аналізу ареальної характеристики неслов'янської лексики сімейної обрядовості говірок Івано-Франківщини: гуцульських, бойківських, покутських, опільських = наддністрянських.

У доповіді ***Н.К. Войцехівської*** (Вінниця) йшлося про процес формування назв жінки за ознакою територіальної, національної та етнічної належності. Особлива увага приділена словотвірній базі цих фемінних номінацій і суфіксальному способу творення.

В.В. Денисюк (Умань) проаналізував фразеологічну репрезентацію семантичного поля «пити, випивати (алкогольні напої)» (**«Відображення негативних соціальних явищ у фразеології (на матеріалі писемних текстів XVII–XVIII ст.»**); відзначено, що всі фразеологічні одиниці мають народнорозмовну основу.

Доповідь ***О.А. Жвавої*** (Миколаїв) присвячена номінації родинних обрядів у говірках подільсько-буковинсько-наддністрянського суміжжя. Доповідач подала вербальні заборони (табу) відповідно до структурної організації обрядових дійств, що мають складну внутрішню організацію. Авторка підкреслила, що традиційні родинні обряди представлені розгалуженою системою заборон, спеціальних реалій, предметів.

Структурні та семантичні особливості складнопідрядних означальних речень зі сполучним словом **што**, зафіксовані у пам'ятках української мови XIV–XV ст., були предметом детального розгляду в доповіді ***В.П. Заскалети*** (Київ).

Однослівні назви погоди у говірках центральноподільського регіону докладно описані у виступі ***Л.Р. Іщенко*** (Київ), зокрема у зіставленні з українською літературною мовою та з іншими українськими говірками; здійснено лексико-семантичний аналіз назв на позначення атмосферних опадів та їхніх додаткових характеристик.

Термінологію бондарства на синхронному зрізі та в джерелах кінця XIX — початку XX століття дослідила ***Г.П. Краєвська*** (Вінниця). Вона зіставила діахронічний матеріал зі свідченнями сучасних говірок, окреслила стан збереження та динаміку розвитку лексики.

Проблемі формування синтетичних форм дієслова майбутнього часу доконаного виду в українській мові була присвячена доповідь ***Л.М. Марчило*** (Київ).

Т.А. Мислива (Київ) доповіла про діалектизми у жіночій прозі кінця XX — початку XXI ст. (на матеріалі творів М. Матіос); простежила їхню роль у відображенні місцевого колориту, в образотворенні, індивідуалізації й етнографічній ідентифікації героїв художнього твору.

У доповіді ***В.М. Пугач*** (Ніжин) проаналізовано граматичні явища порушення узгодження між дієслівними формами на **-но, -то** та іменами в історії української мови, що супроводжували формування об'єктних конструкцій із предикативними формами на **-но, -то** в джерелах різних стилів та жанрів XIV—XVIII ст.

В історичному аспекті розглянуто особливості співвідношення видо-часових форм дієслів-присудків у складнопідрядних реченнях з підрядними часу в доповіді ***М.П. Сулими*** (Київ). Авторка з'ясувала їхню провідну роль у вираженні часових відношень у реченнях із загальночасовими сполучниками.

У.М. Штанденко (Київ) розглянула словотвірний аналіз відприкметникових дієслівних утворень з суфіксом **-и-**, здійснила класифікацію окремих підтипів, визначила мотиваційну базу відад'єктивних дериватів у староукраїнських пам'ятках XIV–XVIII ст.

Широке коло питань розглянуто на секції **«Семантичний, комунікативний і стилістичний аспекти аналізу слова».**

Одній з важливих проблем художнього перекладу — збереженню національно-культурної специфіки оригіналу, авторського стилю та автентичності тексту в процесі відтворення фразеологічних одиниць у близькоспоріднених мовах була присвячена доповідь ***В.М. Бойко*** та ***Л.Б. Давиденко*** (Ніжин).

Н.В. Векуа (Київ) висвітлила питання антонімічних відношень, які виникають між якісними прикметниками на позначення товщини, з'ясувала специфіку їх мовної реалізації, репрезентувала особливості розвитку та функціонування (паралельного або непаралельного) протиставних відношень між членами антонімічних пар.

Доцільність лінгвостилістичної інтерпретації за методикою виявлення й опису текстових домінант **(«Поетична мова в контексті методологічної проблематики»)** дослідила ***Л.К. Гливінська*** (Київ).

О.Ю. Грипас (Київ) розглянула питання про термінологічний апарат для позначення компонентів структури компаративем.

О.Л. Даскалюк (Чернівці) зазначила, що волевиявлення мовця завжди спрямовано на адресата — потенційного виконавця спонукуваної дії. Для того, щоб волевиявлення стало фактом дійсності, мовцеві слід підібрати такі мовні засоби спонукання, які б переконали реципієнта каузації в її доцільності або необхідності. Адресант повинен враховувати і ситуацію мовлення, й місце, і час, а найбільше статусно-рольову характеристику свого співрозмовника.

Г.В. Демура (Донецьк) проаналізувала вербальні особливості формування ґендерної політики в українських засобах масової інформації 20–40 рр. XX ст. з урахуванням ідеологічних канонів, характерних для преси зазначеного періоду.

Специфіку функціонування парадоксальних висловлень у заголовках української газетної публіцистики розглянула ***Г.О. Денискіна*** (Київ). Вона описала різницю між парадоксами й антиномія-ми, логічними парадоксами і власне парадоксальними висловленнями; з'ясувала стилістичні прийоми створення заголовка-парадоксу; розмежувала семантичні та стилістичні парадоксальні висловлення у газетних заголовках.

За допомогою методу компонентного аналізу **(«Багатозначність термінів англійського походження в системі лексики банківської**

справи») ***А.В. Зеніна*** (Донецьк) встановила семантичну структуру таких одиниць; визначила основні відношення між значеннями полісемічного терміна.

Доповідь ***М.Ю. Кабиш*** (Київ) **«Роль евіфонії та метафонії у звуковій тканині поетичних текстів Павла Тичини та Максима Рильського»** присвячена дослідженню проблеми принципів і форм звукової організації тексту.

У доповіді ***О.О. Кабиш*** (Київ) з'ясовано причини англомовних запозичень, виокремлено лексико-семантичні та лексико-тематичні групи новозапозичених слів, досліджено процеси їх освоєння в сучасній українській мові.

О.О. Конєєва (Київ) описала семантичну структуру дієслів взаємної дії зі значенням родинної спорідненості.

У доповіді ***С.П. Король*** (Київ) покласифіковано сучасну українську навігаційно-гідрографічну термінологію за тематичними групами.

Л.В. Кравець (Київ) обґрунтувала динамічну природу поетичної метафори на матеріалі української поезії XX ст.; визначила й проаналізувала чинники, що зумовлюють метафоричний динамізм, та встановила лінгвокогнітивні операції, які його забезпечують, а також зосередила увагу на шляхах виникнення метафоричного динамізму.

Я.Б. Лещишина (Київ) на матеріалі видань "День", "Екстракт 150" та "Екстракт 200" представила типологію інноваційної словотвірної лексики на рівні її продуктивності й непродуктивності.

О.В. Ляхова (Харків) дослідила розширення семантики похідного слова як наслідок розвитку гіперо-гіпонімічних відношень; з'ясувала, що передумовою розширення семантики таких лексем є відрив від денотата. Авторка довела, що розширення значення аналізованих одиниць властиве здебільшого для дієслів і відбувається внаслідок гіперонімізації або заміни одного гіпоніма іншим.

Доповідь ***Ю.С. Макарець*** (Київ) присвячена аналізу функціонально-семантичного співвідношення перифразових найменувань та метафори як номінативної одиниці, з одного боку, і когнітивного процесу — з іншого.

У доповіді ***О.А. Мороз*** (Маріуполь) **«Семантика та структура номінативних фразеологічних одиниць з компонентом "власне ім'я"»** виділено семантичні групи цих одиниць, подано їх структурні типи та структурно-семантичні моделі.

Доповідь ***Н.М. Пасік*** (Ніжин) присвячена аналізу естетичної своєрідності парадигми візуальних словесно-художніх образів в ідіостилі Є. Гуцала. Визначено основні способи актуалізації семантики кольороназв та їх функціональне навантаження.

Т.Д. Полиця (Вінниця) представила історико-етимологічний аналіз концепту «думка» в українській мові на матеріалі лексикографічних джерел.

Т.Ф. Семашко (Маріуполь) зробила спробу аналізу особливостей номінації та чинників мотивації фразеологічних одиниць із колоративним компонентом.

Л.О. Харченко (Київ) дослідила компонент оцінки в структурі семантики дієслів емоційного стану.

Предметом доповіді ***Т.Л. Хомич*** (Чернігів) стали особливості семантики конотативно маркованих лексичних одиниць, які містять у своїх значеннєвих планах домінантний інтенсивно-параметричний складник.

Д.Л. Шалацький (Євпаторія) з'ясував роль докору в міжособистісному спілкуванні на матеріалі політичного дискурсу та дійшов висновку, що специфіка досліджуваного мовного акту докору полягає в неможливості вираження комунікативного наміру експліцитним перформативом в умовах безпосередньої комунікації.

В.А. Широков і ***Л.Л. Шевченко*** (Київ) розглянули основні напрями лінгвістичного дослідження концептів різних наукових шкіл та окремих учених; проаналізували два основних підходи в сучасній концептології та шляхи побудови формалізованих інструментів концептології (концептографічних систем).

Проблемні питання української лінгвістики викликали жваві дискусії та обговорення, у яких взяли активну участь члени та гості конференції, зокрема ***М.Г. Железняк, І.І. Погрібний, Г.М. Вокальчук, Г.О. Козачук, Н.П. Гальона, М.Я. Плющ, І.М. Заремська, Я.С. Свентух, А.С. Свентух*** та інші.

Матеріали конференції опубліковані у вигляді наукових статей до початку її роботи у збірнику наукових праць **«Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10. Проблеми граматики і лексикології української мови. Випуск 8» (2011 р.).**

На другий день конференції її учасники разом з родиною Арнольда Панасовича відвідали могилу Арнольда Панасовича Грищенка, аби хвилиною мовчання вшанувати світлу пам'ять видатного науковця.

На підсумковому пленарному засіданні були заслухані звіти секцій і прийнята ухвала й надалі організовувати та проводити наукові конференції на пошанування пам'яті А.П. Грищенка, глибокі, перспективні, новаторські ідеї та концепції якого відображають найактуальніші проблеми сучасної лінгвістики і знаходять продовження у творчих пошуках і наукових здобутках його учнів і наступників, а багата його науково-педагогічна спадщина є значним внеском у вивчення як сучасної української мови, так і її історії, а також джерелом для дослідницької діяльності багатьох поколінь науковців.

Ірина Дудко (м. Київ)

Iryna Dudko (Kyiv)

THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
"A SYSTEMATIC ANALYSIS OF THE FUNCTIONING OF LANGUAGE UNITS"
devoted to the Doctor of Philology, Professor Arnold Panasovych Hryshchenko's
75th birth anniversary
(22–23 September, 2011, Kyiv).

Відомості про авторів

БАЛКО Марина Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри українознавства Донецького юридичного інституту Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

ВАЛЮХ Зоя Орестівна, доктор філологічних наук, професор кафедри теоретичної і прикладної лінгвістики та української філології Київського національного лінгвістичного університету

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу ономастики, Інститут української мови НАН України

ГНАТЮК Ірина Святославівна, кандидат філологічних наук, завідувач відділу лінгвістики та лексикології, Інститут української мови НАН України

ГОРДІЄНКО Наталія Григорівна, аспірантка відділу лінгвістики та лексикології, Інститут української мови НАН України

ГОРОДЕНСЬКА Катерина Григорівна, доктор філологічних наук, професор, завідувач відділу граматики української мови, Інститут української мови НАН України

ДУДКО Ірина Володимирівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Інституту української філології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

ЗАВАЛЬНЮК Інна Яківна, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри стилістики й культури мови, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ЗАГНІТКО Анатолій Панасович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та прикладної лінгвістики, Донецький національний університет

КАРПІЛОВСЬКА Євгенія Анатоліївна, доктор філологічних наук, професор, в.о. завідувача відділу математичної лінгвістики, Інститут української мови НАН України

КЛИМЕНКО Ніна Федорівна, член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор. завідувач кафедри елліністики Інституту філології Київського національного університету імені Т. Шевченка

КОЛІБАБА Лариса Миколаївна, кандидат філологічних наук, молодший науковий співробітник відділу граматики української мови Інституту української мови НАН України

КОЦЬ-ГРИГОРЧУК Лідія Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, Львів

ЛЯШУК Наталія Альбертівна, аспірантка відділу наукової термінології, Інститут української мови НАН України

МАТВІЯС Іван Григорович, доктор філологічних наук, професор, Інститут української мови НАН України

МИХАЛЬЧЕНКО Марина Миколаївна, кандидат філологічних наук, науковий співробітник кафедри української мови і прикладної лінгвістики Донецького національного університету

МОВЧУН Лариса Вікторівна, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник відділу лексикології, Інститут української мови НАН України

НАХЛІК Євген Казимирович, доктор філологічних наук, директор-організатор Інституту Івана Франка НАН України, Львів

НАХЛІК Оксана Мирославівна, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Інституту Івана Франка НАН України, Львів

РИГОВАНОВА Вікторія Анатоліївна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри практики іноземних мов Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

САМОЙЛОВА Ірина Анатоліївна, кандидат філологічних наук, науковий співробітник, Інститут української мови НАН України

СТЕПАНЕНКО Микола Іванович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови, ректор Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

ФАРІОН Ірина Дмитрівна, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Національного університету “Львівська політехніка”

Зміст

Дослідження

3 *Євген Нахлік, Оксана Нахлік*
Іван Франко та Евгений Желехівський: амплітуда взаємин

19 *Арнольд Грищенко*
Додаток: засади парадигматично-синтагматичного функціонування (синтаксичний нарис)

29 *Інна Завальнюк*
Стильова специфіка і соціальна маркованість синтаксичних одиниць української газетної мови

41 *Лідія Коць-Григорчук*
Еволюція українського мовлення в діалектному просторі

52 *Іван Матвіяс*
Особливості синтаксису в західноукраїнському варіанті літературної мови

57 *Наталія Ляшук*
Кодифікація багатозначних лінгвістичних термінів у словниках цитатного типу

67 *Наталія Гордієнко*
Сучасна лексикографія як об'єкт лінгвістики

Читаючи словник

74 *Лариса Мовчун*
Словник української мови: додатковий том. Історія укладання та підсумки роботи

82 *Анатолій Загнітко, Марія Михальченко*
Словник «Зів'ялого листя» (Терлак З. Словник мови поетичної збірки Івана Франка «Зів'яле листя» / Зеновій Терлак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 394 с.)

Наукова хроніка

86 *Вікторія Ригованова*
Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт із соціолінгвістики

89 *Марина Балко, Анатолій Загнітко*
Всеукраїнський діалектологічний семінар «Українські діалекти сьогодні: стан і перспективи дослідження»

93 *Ірина Гнатюк, Ірина Самойлова*
Міжнародна наукова конференція: «Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія» До 90-річчя від дня народження професора Лариси Григорівни Скрипник (Інститут української мови НАН України, м. Київ 12 – 13травня 2011 р.)

100 *Євгенія Карпіловська*
Свято слов'янської дериватології
(XIII Міжнародна наукова конференція Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів «Слов'янське словотворення: система і текст» (Познань, Польща, 17–19 травня 2011 р.).

103 *Ірина Дудко*
Міжнародна наукова конференція «Системний аналіз функціонування мовних одиниць»

Рецензії та огляди 114 *Святослав Вербич*
У скарбницю слов'янської ономастики
(Димитрова-Тодорова Л. Местните имена в Поповско. – София: Академично издателство «Проф. Марин Дринов», 2006. – 695 с.)

119 *Зоя Валюх*
Нове дослідження з історичної дериватології
(П.І. Білоусенко, О.І. Іншакова, К.А. Качайло, О.В. Меркулова, Л.М. Стовбур. Нариси з історії українського словотворення (іменникові конфікси). – Запоріжжя; Кривий Ріг: ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2010. – 480 с.)

Ювілеї 125 *Ніна Клименко*
Шляхи пізнання істини у філології
(до 100-річчя А.О. Білецького)

138 *Микола Степаненко*
З когорти найдостойніших учених-мовознавців
(Арнольд Панасович Грищенко)

Пам'яті 148 *Ірина Фаріон*
Михайло Лукич Худаш
(20 грудня 1925 – 11 травня 2011)

Мовна мозаїка

Катерина Городенська
40 *І* чи *и* писати у власних іншомовних назвах?
66 Їдемо з *Новóї Каховки* до *Асканії-Новóї*
73 *Кубка* і *кубку*
88 *Завідувачу,* але *небоже*
92 Як писати слова з *арт-*?

Лариса Колібаба
118 Дуже багато — це не *маса*!

Відомості про авторів 150